

پیامدهای زیست مجازی ایرانیان

مهدخت بروجردی علوی* ، سید حسن ایلالی**

تاریخ دریافت: ۱۳۹۷/۳/۳۳ تاریخ پذیرش: ۱۳۹۷/۱۰/۲۸

چکیده

شبکه‌های اجتماعی عامل مهمی برای تغییرات اجتماعی و ابزار مناسبی برای فرهنگ‌سازی هستند. ارتباطات مجازی با ایجاد استقلال ارتباطی از رسانه‌های جریان اصلی، روابط سیاسی، اجتماعی و فرهنگی کاربران را تسهیل می‌کنند و به تبع آن، افزایش انعطاف و انطباق فرهنگی ارتباط‌گران را سبب می‌شوند. این شبکه‌ها به علت تعدد و تنوع، شرایط لازم برای ارتقاء سواد رسانه‌ای کاربر به‌عنوان شهروند هوشمند را محقق می‌سازند. این پژوهش کیفی باهدف بررسی پیامدهای زیست مجازی ایرانیان با استفاده از روش تحلیل مضمون انجام شد. یافته‌های تحقیق با بهره‌گیری از مطالعات اسنادی و انجام ۲۵ مصاحبه با خبرگان و کاربران فعال بدست آمد. برای انتخاب مصاحبه‌شوندگان، در ابتدا از روش نمونه‌گیری هدفمند و سپس از نمونه‌گیری گلوله برفی استفاده شد. برای تحلیل مصاحبه‌ها و ترسیم مدل شبکه مضامین از نرم‌افزار MAXQDA نسخه ۱۰ بهره گرفته شد.

mbalavi36@yahoo.com

* دانشیار علوم ارتباطات دانشگاه علامه طباطبایی.

ha.ilali@yahoo.com

** کارشناس ارشد علوم ارتباطات، دانشگاه علامه طباطبایی (نویسنده مسئول)

پیامدهای مثبت زیست مجازی ایرانیان توانمندی ارتباطی، خودکامی جمعی و اصلاح برخط اجتماعی و سیاسی، شکل‌گیری و تقویت حوزه عمومی، نوآوری، کارآفرینی و توانمندی اقتصادی است. پیامدهای منفی زیست مجازی ایرانیان آسیب‌های روانی و اجتماعی، بی‌سازمانی اجتماعی، تولید و توزیع محتوای سطحی و عامه‌پسند، سبک زندگی سیال و ناپایدار و تعارض هویتی است. زیست مجازی ایرانیان دوره گذار خود را طی می‌کند و در شرایط گذار، دستیابی به پیامدهای مثبت دور از انتظار است. بنابراین ارتقاء سواد رسانه‌ای کاربران و رفع محدودیت‌های عمومی و خصوصی راهبرد اصلاح و ارتقاء زیست مجازی ایرانیان است.

واژه‌های کلیدی: زیست مجازی، کاربران ایرانی، پیامدها، فضای مجازی،

تحلیل مضمون

مقدمه

شبکه‌های اجتماعی مجازی، علاوه بر اینکه مرجع تأمین بسیاری از نیازهای فرهنگی و اجتماعی اعضای خود هستند، این امکان را برای اعضا فراهم می‌کنند که هم‌زمان، سایر فعالیت‌های اجتماعی را در این جوامع مجازی پیگیری کنند (ابراهیمی فر و یعقوبی فر، ۱۳۹۳: ۷۱). این شبکه‌ها به مردم قدرتی می‌دهند تا دانسته‌ها و مطالب دلخواهشان را به اشتراک بگذارند و ارتباطات را در جهان افزایش دهند (مهدی‌زاده طالشی و همکاران، ۱۳۹۶: ۴). در مجموع می‌توان از لحاظ نوع استفاده (آموزشی، تجاری، سرگرمی، سیاسی و غیره)، تمرکز (پوشش موضوعی و جهت‌گیری خاص/عمومی) و همچنین، نوع دسترسی (محدود/نامحدود) این شبکه‌ها را طبقه‌بندی کرد (بصیریان جهرمی، ۱۳۹۲: ۵۵).

بعد از انقلاب ارتباطات و اطلاعات و ظهور رسانه‌های نوین، انحصار رسانه‌های جریان اصلی از دست رفت و مردم با ابزارهای بسیار متنوع‌تری روبه‌رو شدند (باستانی و همکاران، ۱۳۹۷: ۱). در سال‌های اخیر با توجه به افزایش استفاده از شبکه‌های اجتماعی در کشورمان

شاهد تغییر در مجموعه‌ای از رفتار، عادات و عقاید مردم کشورمان می‌باشیم (فرقانی و مهاجری، ۱۳۹۷: ۲۶۱). کاربران جامعه مجازی به موازات جامعه واقعی به بازتولید فرهنگ روزمره در قالب فرهنگ مجازی، می‌پردازند. زیست مجازی در چارچوب بازتعریف ساختار اجتماعی نوین شکل می‌گیرد که موجب تغییرات و دگرگونی در نظام ارزش، هویت و ارتباطات اجتماعی فرد خواهد شد. پیامدهای زیست کنشگران اجتماعی که نقش‌های تولید، گزینش و توزیع محتوا را بر عهده‌دارند؛ امری غیرقابل انکار است. غفلت از شناخت، بررسی و تحلیل این پیامدها، می‌تواند تأثیرات جبران‌ناپذیر اجتماعی، سیاسی و فرهنگی برای جامعه داشته باشد. هدف این تحقیق، شناسایی پیامدهای زیست مجازی کاربران ایرانی است.

مبانی نظری و مروری بر مطالعات گذشته

- تعریف مفاهیم

رسانه اجتماعی: گونه‌ای از رسانه‌ها هستند که بعد از رسانه‌های جمعی ظهور یافته و امکان تعامل میان تولیدکننده پیام و دریافت‌کننده آن را فراهم می‌آورند (Putnam, 2000: 1).

شبکه‌های اجتماعی مجازی: گونه‌ای از رسانه‌های اجتماعی هستند که بیشترین شباهت را به جامعه انسانی داشته و به فرد امکان برقراری ارتباط با شمار فراوانی از افراد دیگر فارغ از محدودیت‌های زمانی، مکانی، سیاسی، فرهنگی و اقتصادی را می‌دهند (Kraut, 2001: 2). یک شبکه اجتماعی، مجموعه‌ای از سرویس‌های مبتنی بر وب است که این امکان را برای اشخاص فراهم می‌کند تا خود را با آن‌ها به اشتراک بگذارند و از میان توصیفات عمومی دیگر افراد، برای یافتن اتصالات جدید استفاده کنند (Boyd & Ellison, 2007: 2012). در نگاه فنی، این شبکه‌ها محصول برنامه‌های کاربردی مبتنی بر اینترنت هستند که بر بنیادهای فناورانه وب نسل دوم ساخته شده‌اند (Berthon, et.al, 2012: 263).

فضای مجازی: دنیای وسیع و پیچیده‌ای است که گروه‌ها و افراد مختلف با گرایش‌ها، باورها و اعتقادات گوناگون در آن زندگی می‌کنند (منتظر قائم، ۱۳۸۱: ۲۳۱).
زیست مجازی: اجتماع مجازی به‌عنوان گروه‌هایی از مردم با علایق و اعمال مشترک که برای مدتی به شیوه سازمان‌یافته در فضای مجازی با یک مکانیزم شبیه به هم ارتباط برقرار می‌کنند، تعریف می‌شود (Ridings, Gefen & Arinze, 2002: 273).
زیست مجازی حاوی هنجارها و قواعد رواج یافته هستند که از طریق تکرار و تکثیر کنش کاربران، الگوهای نوین با خرده‌فرهنگ‌های جدید را شکل می‌دهند.

- ادبیات نظری تحقیق

در این بخش، نظریه‌ها در سه بخش رویکردهای خوش‌بینانه، بدبینانه و واقع‌بینانه دسته‌بندی شده است.

• رویکرد خوش‌بینانه

طبق نظریه «اجتماع مجازی» هوارد رینگولد^۱ (۱۹۹۳) اجتماعات مجازی در حال رشد در اینترنت می‌توانند در احیای ابعاد ازدست‌رفته دموکراسی و ایفای نقش جدی‌تر مردم در فرایند سیاسی به شهروندان کمک کنند. در اجتماعات مجازی، مردم همه‌چیز را درست مانند زندگی واقعی انجام می‌دهند. او می‌گوید: «وقتی در فضای مجازی، افراد به حد کفایت با احساسی بسنده و به‌جا، برای مدت کافی به این نوع ارتباطات تکیه می‌کنند، جوامع مجازی ظهور می‌نمایند» (به نقل از اسلویین^۲، خدایاری و همکاران، ۱۳۹۳: ۱۷۵).

تورکل معتقد است که فضای مجازی در حال سوق دادن ما به فرهنگی پست‌مدرن بر مبنای تمایز و پراکندگی است، ویژگی‌هایی نظیر امکان گمنامی و حذف نشانه‌های فیزیکی به کاربر اجازه می‌دهد که به‌آسانی نقش‌های متعدد و متفاوتی را در زمان‌های مختلف و با تنظیمات

1. Howard Rhengold
2. Slevin

مختلف مورد دلخواه و پسند خود بازی کند. فضای مجازی از نظر وی تا حدودی فضایی رهایی بخش است. صفحه‌نمایش رایانه در حقیقت، موقعیتی جدید برای تحقق خیال‌ها و تمایلات عقلانی یا نیازهای غریزی کاربران است (Turkle, 1996).

• رویکرد بدبینانه

طبق تحلیل فضای مجازی بر اساس نظریه مبادله، کاربر با صرف زمان به روابط اجتماعی بیشتر و کشف مفاهیم و فضاهاى جدید نائل می‌شود که پاداش فضای مجازی محسوب می‌شود و هرچه این ناشناختگی و پاداش بیشتر باشد کاربر گرایش بیشتری به سمت آن خواهد داشت. افزایش مدت‌زمان استفاده از فضای مجازی با انزوا گزینی کاربر همراه است (وزیری ستا، ۱۳۹۴: ۱۰۰). اوزراک^۱ (۱۹۹۹)، اعتیاد به اینترنت را به‌عنوان اختلال در نظر می‌گیرد؛ نوعی اختلال که مردم صفحه رایانه را جذاب‌تر از واقعیت زندگی روزمره می‌بینند. (احمدی و همکاران، ۱۳۹۵: ۵).

بوید و الیسون معتقدند که شبکه‌های اجتماعی مجازی عموماً به تقلیل سرمایه اجتماعی، انزوا و بریدگی از مشارکت‌های محسوس و عینی، تغییر روابط از اجتماعات و گروه‌های آشنا به اجتماعات شبکه‌ای، سوگیری جوانان به سوی آموزش موزاییکی و نیز قطعه‌قطعه شدن افراطی سلیقه‌ها و خرده‌فرهنگ‌ها و در نتیجه توده‌وار سازی می‌انجامد (Boyd & Ellison, 2007: 212).

• رویکرد واقع‌بینانه

جامعه شبکه‌ای جهانی، جامعه‌ای است که ساختارهای اجتماعی آن پیرامون شبکه‌های فعال شده اطلاعاتی و ارتباطی و پردازش شده دیجیتالی و مبتنی بر میکروالکترونیک شکل گرفته است (کاستلز، ۱۳۹۳: ۸۳). کاستلز، ویژگی‌های این شبکه‌ها را انعطاف‌پذیری، به معنای توانایی بازسازی، مطابق تغییرات محیطی و توجه به اهداف، در عین تغییر اجزا و یافتن اتصال‌های جدید؛ مقیاس‌پذیری، قابلیت انبساط یا انقباض اندازه شبکه می‌داند که احتمال

1. Orzack

اختلال در شبکه را کاهش می‌دهد و قابلیت تداوم حیات آن را در نظر دارد که نشانه توانایی شبکه‌ها است (Castells, 2009: 20-23 به نقل از خانیکی و بابایی، ۱۳۹۰: ۸۲).

به گفته گیدنز، ارتباطات سریع الکترونیکی که حتی بر ساکنان مناطق بسیار فقیر کره زمین اثر می‌گذارد، نهادهای محلی و شکل زندگی روزمره را به شدت دگرگون می‌سازد (خانیکی، ۱۳۹۲: ۲۵). گیدنز، بحث جدایی زمان و مکان را مطرح می‌کند: «در جوامع پیشامدرن، زمان همیشه در پیوند با فضا بوده است و در اندازه‌گیری زمان دقت وجود نداشت و با ظهور مدرنیته زمان به معیار تبدیل شد و پیوند تنگاتنگ بین زمان و فضا از هم گسیخت.» (ریتزر و گودمن، ۱۳۹۳: ۶۳۰). وی بر این باور است که «همین جدایی شرط وقوع فراگردهای ازجاکنندگی است. نهادهای ازجاکننده، پهنه فاصله‌گیری زمانی - مکانی را گسترش می‌دهند.» (گیدنز، ۱۳۹۲: ۲۵). نظریه هکت (۱۹۹۳) به‌طور مستقیم تأثیر اینترنت را بر سبک زندگی و دوست‌یابی نشان می‌دهد. بر اساس این نظریه، کاربران اینترنت می‌توانند تأثیرات مهمی بر تغییرات هویتی یکدیگر داشته باشند. او می‌گوید هویت‌ها در تعامل با دیگران به منصفه ظهور می‌رسند و معتقد است هویت‌ها برخاسته از گروه‌ها و شبکه‌ها هستند (ایزدی، ۱۳۸۵: ۶۷).

از نظر ولمن، نداشتن شناخت اولیه از کسانی که در فضای مجازی و شبکه‌های اجتماعی مجازی حضور دارند، احتمال ایجاد رابطه بین افراد بسیار متفاوت را فراهم می‌کند. چنین رابطه‌ای که تنوع بیشتری نسبت به روابط موجود در زندگی واقعی دارد، توان شخص را برای دستیابی به منابع بیشتر فراهم می‌کند؛ هرچند ممکن است این پیوندها ضعیف تلقی شوند. در جوامع شبکه‌ای، برعکس جوامع صنعتی - که روابط بین افراد سلسله مراتبی است - روابط افقی گسترش می‌یابد و مرزها نفوذپذیر می‌شوند (Wellman & Wortley, 1990). زمانی که اینترنت مردم را با فعالیت‌های غیراجتماعی درگیر می‌کند، حتی بیش از تلویزیون می‌تواند آنان را از اجتماع، سازمان‌ها، مشارکت سیاسی و زندگی خانوادگی دور کند. در مقابل زمانی که مردم از اینترنت برای ارتباط با دوستان، خویشان و سازمان‌ها (دور یا نزدیک) استفاده می‌کنند، آنگاه اینترنت ابزاری برای ساختن و حفظ سرمایه اجتماعی خواهد بود.

تحقیقات او نشان داده‌اند که تأثیرات اینترنت یکسان نیست (Wellman & Frank, 2001) به نقل از محسنی و همکاران، ۱۳۸۵: ۸۴).

با توجه به آنچه که در ادبیات نظری مطرح شد، چارچوب مفهومی تحقیق حاضر با سه رویکرد خوش‌بینانه (رینگولد، تورکل)، بدبینانه (نظریه مبادله، بوید و الیسون) و واقع‌بینانه (کاستلز، گیدنز، هکت و ولمن) سامان یافت.

مطالعات پیشین

نتایج مقاله چیت‌ساز و سالک (۱۳۹۵)، حاکی از آن است که شبکه‌های مجازی با روابط خانوادگی، تغییر شکل گروه‌های دوستی، احساس انسان، مشارکت‌های اجتماعی، سلامت اجتماعی و خلق‌وخوی افراد ارتباط دارند؛ اما با نحوه گذران اوقات فراغت رابطه‌ای ندارند.

نتایج مطالعه اکبری تبار و هزارجریبی (۱۳۹۲)، نشان می‌دهد که گونه‌های جدید از تعامل و ارتباط و شیوه‌های جدید از زندگی، تحت تأثیر حضور در فضای مجازی برای جوانان ایجاد شده است. همچنین شبکه‌های مجازی، تأثیرات عدیده و چندوجهی بر زندگی جوانان و چگونگی گذراندن اوقات فراغت آنان دارند.

گوندوز^۱ (۲۰۱۷)، بیان می‌کند که سیستم‌های رسانه‌های اجتماعی اهمیت فزاینده‌ای در زندگی ما دارند، زیرا مکان‌هایی هستند که «تجربیات زندگی ما^۲» را نمایش می‌دهند. این مطالعه دلایل احتمالی را که افراد نیاز به ایجاد یک هویت مجازی برای خود و همچنین «مارپیچی از تحول^۳» می‌دانند، تحلیل می‌کند.

گاک^۴ (۲۰۱۶)، در پژوهش خود نشان داده که فناوری‌های دیجیتال و شبکه‌های اجتماعی، تأثیر منفی بر تحصیل و عادات دانشجویان دارند.

-
1. Gündüz
 2. Our living experiences
 3. the spiral of transformation
 4. Gok

در مقاله سین^۱ و همکاران (۲۰۱۶) همه جنبه‌های رسانه‌های اجتماعی با تأثیر مثبت و منفی آن بررسی شد و تمرکز آن بر روی زمینه‌های خاص مانند کسب‌وکار، آموزش، جامعه و جوانان است.

مطالعه عزیزی و همکاران (۲۰۱۵) بر چهار عامل تنهایی، اضطراب اجتماعی، تأثیرات اجتماعی و اعتیاد تمرکز دارد. متغیرهای وابسته این مطالعه، اعتمادبه‌نفس، مهارت‌های اجتماعی و رفتار یادگیری هستند. نتایج نشان می‌دهد که تأثیر اجتماعی عامل اصلی است و اثر غالب آن، عزت‌نفس است.

انجورگ^۲ (۲۰۱۳) معتقد است مردم از طریق تکنولوژی قدرتمندتر می‌شوند، زیرا تکنولوژی توانایی متحد کردن آن‌ها را دارد. این ابزار، عنصری ارزشمند در زندگی جوانان کنیایی است زیرا توانسته بسیاری از درها را به روی جوانان باز کند.

روش پژوهش

تحقیق حاضر از نوع کیفی است. داده‌ها از طریق مشاهده و مصاحبه گردآوری شده و متمرکز بر معانی و تفسیرهای مشارکت‌کنندگان در آن است. این نوع تحقیق، اطلاعات خود را با ارجاع به عقاید، ارزش‌ها و رفتارها در بستر متنی و اجتماعی به دست می‌آورد (محمد پور، ۱۳۹۲: ۵۸).

در این تحقیق، از روش تحلیل مضمون (تم)^۳ استفاده شد. تحلیل مضمون، ابزار تحقیقاتی منعطف و مفیدی است که برای تحلیل حجم زیادی از داده‌های پیچیده و مفصل، می‌توان از آن استفاده کرد (Braun & Clarke, 2006). روش‌های بسیار متنوعی از دیدگاه تحلیل مضمون وجود دارد (Alhojailan, 2012; Boyatzis, 1998; Javadi & Zarea, 2016). باین‌حال برخی از این ابزارهای متنوع، سبب سردرگمی می‌شوند مثل

-
1. Singh
 2. Njoroge
 3. Thematic Content Analysis (TCA)

ماهیت تحلیل مضمون از جمله اینکه چگونه از تحلیل محتوا متمایز می‌شود (Vaismoradi, Turunen & Bonda, 2013). یک‌زمان مشخص و یک شیوه صحیح برای مطالعه ادبیات نظری در فرایند تحلیل مضمون وجود ندارد و بررسی ادبیات نظری با فرصت‌ها و تهدیدهایی همراه است (Tummers & Karsten, 2011: 15- 18). مضمون ویژگی تکراری و متمایزی در متن است که به نظر پژوهشگر، نشان‌دهنده درک و تجربه خاصی در رابطه با سؤالات تحقیق است (King & Horrocks, 2010:150).

جامعه آماری این پژوهش شامل استادان، صاحب‌نظران و خبرگان علوم ارتباطات، فناوری اطلاعات، علوم اجتماعی، روانشناسی اجتماعی، علوم سیاسی، ادبیات فارسی، مطالعات فرهنگی و مردم‌شناسی و همچنین کاربران فعال (مدیران گروه‌ها، کانال‌ها و یا صفحات پر بازدید در تلگرام، اینستاگرام، توئیتر، فیس‌بوک و غیره) است. ۲۵ نفر برای نمونه انتخاب شدند و مصاحبه از ایشان صورت گرفت. برای انتخاب مصاحبه‌شوندگان، در ابتدا از روش نمونه‌گیری هدفمند و سپس از روش نمونه‌گیری گلوله برفی استفاده شد. محقق ممکن است پس از مصاحبه، از مصاحبه‌شونده درخواست کند که اگر افراد مناسبی را می‌شناسند به وی معرفی کند. این روش ما را از یک مصاحبه‌شونده به شرکت‌کننده‌ای دیگر هدایت می‌کند (Gray et.al, 2007: 117).

برای تحلیل داده‌های تحقیق از روش شبکه مضامین استفاده شده است. شبکه مضامین نیز روش مناسبی در تحلیل مضمون است که آتراید استیرلینگ (۲۰۰۱)، آن را توسعه داده است. آنچه شبکه مضامین عرضه می‌کند نقشه‌ای شبیه تارنما به‌مثابه اصل سازمان‌دهنده و روش نمایش است. این مضامین به‌صورت نقشه‌های شبکه تارنما، رسم و مضامین برجسته هر یک از این سه سطح، همراه با روابط میان آن‌ها نشان داده می‌شود (عابدی جعفری و دیگران، ۱۳۹۰: ۱۷۰). برای ساخت مدل نهایی شبکه مضامین از نرم‌افزار MAXQDA نسخه ۱۰ استفاده شد.

برای بررسی اعتبار، مضمون‌های استخراج‌شده در اختیار مصاحبه‌شوندگان قرار گرفت و نظرات اصلاحی آنان اعمال و محتوای آماده‌شده مورد تأیید کامل مصاحبه‌شوندگان قرار گرفت.

برای محاسبه پایایی مصاحبه با روش توافق درون موضوعی دو کدگذار درخواست شد تا سه مصاحبه را به همراه محقق کدگذاری کنند. درصد توافق درون موضوعی که به‌عنوان شاخص پایایی تحلیل به کار می‌رود با استفاده از فرمول زیر محاسبه شد:

$$\text{درصد توافق درون موضوعی} = \frac{2M}{N1+N2} \times 100$$

تعداد کل کدها که توسط محقق و همکار تحقیق به ثبت رسیده است برابر ۴۲ و تعداد کل توافقات بین این کدها ۱۸ است. پایایی بین کدگذاران برای مصاحبه‌های انجام‌گرفته در این تحقیق ۸۶ درصد است. با توجه به اینکه این میزان پایایی بیشتر از ۶۰ درصد است (Kvale, 1996: 237) قابلیت اعتماد کدگذاری‌ها مورد تأیید است و می‌توان ادعا کرد که میزان پایایی تحلیل مصاحبه کنونی مناسب است.

یافته‌های تحقیق

– پیامدهای مثبت زیست مجازی ایرانیان

با طبقه‌بندی یافته‌های تحقیق و بررسی داده‌ها، ۴۰ مضمون مربوط به پیامدهای مثبت زیست مجازی ایرانیان به دست آمد که در جدول زیر ارائه شده است.

جدول ۱- پیامدهای مثبت زیست مجازی ایرانیان

مضمون اصلی	مضمون فرعی	عبارت
ارتقاء آگاهی اجتماعی	ارتقای درک از تکنولوژی	بالا رفتن سطح سواد در میان مردم، پذیرش فناوری‌های جدید را بیشتر کرد.
	افزایش آگاهی اجتماعی	در شبکه‌ها کنشگران توانایی فکری خود را بروز داده و به آگاهی جامعه در سطح وسیعی می‌پردازند.
	بیداری وجدان جمعی	به واسطه فضای مجازی مواردی چون محیط‌زیست، گورخواب‌ها، کارتن‌خواب‌ها، حادثه پلاسکو و آتش‌نشانان، اشتباهات مدیران و مسئولان، املاک و فیش‌های نجومی مورد توجه و نقد جامعه قرار گرفت.
	پویایی زندگی روزمره	با شکل‌گیری فضاهای مجازی، پویایی و درخششی در زندگی روزمره ایجاد شد.
	کاهش هزینه آگاهی شهروندی	شبکه‌های اجتماعی هزینه آگاه‌تر شدن شهروندان را کاهش می‌دهند.
	همدمی دانا و همه‌چیزدان	فضای مجازی آمده تا جایی را پر کند و همدمی دانا و همه‌چیزدان در برابر سردرگمی و ناآگاهی آدمی باشد.
	اصلاح برخط اجتماعی و سیاسی	ابزار فرهنگ‌سازی
ابزاری برای تغییر سیاست		قدرت شبکه‌های اجتماعی در بحث انتخابات ۱۳۹۴، موضوع حقوق و املاک نجومی مشخص شد.
اصلاح رفتار اجتماعی		برای اصلاح رفتار کاربران خیلی از مواقع از ظرفیت فضای مجازی استفاده می‌کنیم. بعد از جریان پلاسکو خیلی‌ها فهمیدند که سلفی گرفتن و منتشر کردن آن در زمان بحران کار درستی نیست و باید مسیرهای ترافیکی را برای دسترسی بهتر آتش‌نشانان و اورژانس مهیا می‌کنند.

	بازاندیشی خود و بازاندیشی جمعی	در جهان مجازی، نوعی بازاندیشی درباره وضع خودمان، محیط‌زیست، خانواده، سیاست، اقتصاد و فرهنگ و جایگاه فرد صورت می‌گیرد.
	توجه به محیط‌زیست	به محیط‌زیست و حمایت از حیوانات توجه می‌شود.
	خود ارتقایی فرهنگی	اقوام ایرانی به‌عنوان پایه جوک‌های ایرانی حذف‌شده و این خاصیت خود ارتقایی فرهنگی مخاطبان است که طنز موردعلاقه خود را از مرز توهین به اقوام ایرانی خارج کرده‌اند.
	زمینه‌ساز گفت‌وگوی ملی	حادثه پلاسکو، املاک و حقوق نجومی از جمله مواردی است که منجر به گفتگوی ملی شد.
	عامل تغییرات اجتماعی	شبکه‌های مجازی به نیازهای روانی جامعه پاسخ می‌دهند. فضای مجازی در تحولات آتی کشور بسیار مؤثر است.
توانمندی ارتباطی	استقلال ارتباطی	کاربران از طریق کانال‌های تلگرامی در جریان سریع رویدادها مستقل از رسانه‌های رسمی قرار می‌گیرند.
	اشتراک‌گذاری چند رسانه‌ای‌ها	امکان اشتراک‌گذاری چندرسانه‌ای در فضای مجازی انحصار رسانه‌ای را کم‌رنگ می‌کند.
	آشکار شدن ضعف‌های ارتباطی	گروه‌ها در فضای مجازی ظرفیت پنهان ارتباطی ما را آشکار کردند و نشان دادند که اهل گفتگو نیستیم.
	افزایش انعطاف و انطباق	فضای مجازی قدرت انعطاف و انطباق کاربران را افزایش می‌دهد.
	افزایش عزت‌نفس	شبکه‌های اجتماعی تأثیر مثبت بر عزت‌نفس کاربران دارند.
	ایجاد نظام خانوادگی جدید	ورود فناوری‌ها سبب اضمحلال و فروپاشی خانواده نمی‌شود، بلکه نظام خانوادگی جدیدی ایجاد می‌کند که طی آن مرزهای خانواده ایرانی کم‌رنگ‌تر و حریم خصوصی آن شفاف‌تر، تصمیم‌گیری در مورد مصرف رسانه مشارکتی‌تر و ایجاد روابط صمیمانه سهل‌تر شده است.

	تسهیل روابط اجتماعی، سیاسی و فرهنگی	از طریق شبکه‌های اجتماعی، مسیرهای ارتباطی جدید شکل گرفته و روابط اجتماعی، سیاسی و فرهنگی تسهیل شده است.
	تفاهم ارتباطی	کاربران با استفاده از زبان و مفاهیم مشترک به گفتگو در این فضا پرداخته و مقاصد ارتباطی را دنبال می‌کنند.
		ایرانیان از نقاط مختلف دنیا وارد فضای جمعی مجازی شدند که موجب ارتباط نزدیک آن‌ها شده است.
خود تولیدی، خودگزینی و خود توزیعی	قدرت انتخاب فرد را نه تنها در دریافت اطلاعات بالا می‌برند، بلکه در توزیع اطلاعات و حتی در تولید اطلاعات افزایش می‌دهند.	
توانمندی اقتصادی	اقتصاد مجازی	بسیاری از افراد از طریق فضای مجازی درآمدزایی می‌کنند.
	تجارت الکترونیک	امروز، بخش مهمی از اشتغال جدید را اقتصاد مجازی، اقتصاد الکترونیک و اقتصاد موبایلی تشکیل می‌دهد.
	نوآوری و کارآفرینی	شبکه‌های اجتماعی زمینه مناسبی برای معرفی کسب‌وکار شده‌اند و در این میان خانم‌ها پیشتانند.
شفافیت	آشکارسازی ویژگی ایرانیان	شبکه‌های اجتماعی تنها ویژگی‌ای که داشتند این بود که، افکار نازیبا و روان ناموزون ما ایرانیان را از پس چهره‌ها و لباس‌ها و ماشین‌ها و گوشی‌های آن‌چنانی، عریان کردند تا متخصصان بدون نقاب بتوانند این جامعه را مطالعه کنند.
	خودافشایی	فضای مجازی رفتارهای ناپسند ما را از پس پرده آشکار کرده و برخی از افراد جامعه را نسبت به این رفتارها حساس نمود.
	شفاف‌سازی	شبکه‌های اجتماعی شفافیت را در ساختارها و نهادها بالا می‌برد. خیلی از مدیران کشور متوجه شدند که در شرایط امنی برای فساد اداری و اقتصادی قرار ندارند.
	کاهش دوگانگی نسل‌های جدید	نسل‌های جدید دوگانگی کمتری دارند نیاز به پنهان‌کاری چندانی ندارند.

شکل‌گیری حوزه عمومی	پایش افکار عمومی	شبکه اجتماعی فرصتی برای پایش افکار عمومی است.
	شکل‌گیری حوزه عمومی	آگاهی ما افزایش می‌یابد. حوزه عمومی شکل می‌گیرد اما بسیار وقت‌گیر است. جامعه مجازی ایرانی همه طیف‌ها و گروه‌های زبانی، قومی، جنسیتی، سنی، فرهنگی اجتماعی و جغرافیایی را شامل می‌شود.
مشارکت شهروندی	ارتقا موقعیت اجتماعی زنان	فضای مجازی نقش مؤثری به زنان داده است.
	افزایش مشارکت اجتماعی	تأثیرات فضای مجازی در بحث مشارکت اجتماعی مثبت است.
		عضویت در گروه‌بندی‌های مختلف تلگرامی موجب شده مردم پیوندهای متکثرتری پیدا کنند و بیشتر در متن مناسبات اجتماعی قرار گیرند.
	افزایش همبستگی	فضای مجازی کمک زیادی به همبستگی بیشتر جامعه کرد.
	بستر تعاملات اجتماعی	شبکه‌های اجتماعی بستری برای فعالیت‌های اجتماعی ملی و محلی هستند.
	کاربران مدیر جریان اطلاعات	شبکه‌های اجتماعی به کاربران اجازه اعمال کنترل بیشتر بر جریان اطلاعات را می‌دهند.
	مشارکت زنان	زنان در فضای مجازی احساس آزادی بیشتری می‌کنند و به بازنمایی خود و ایده‌های خود می‌پردازند.
	مشارکت شهروندان در برنامه‌ریزی‌های کلان	مشارکت مردم در نظام برنامه‌ریزی کشور دارد پررنگ‌تر می‌شود.
مردم خودشان از طریق گفتگوهای مجازی دستور کار برای سیاست‌گذاری و یا برنامه‌ریزی تعیین می‌کنند.		
یکپارچه‌سازی اجتماعی	فضای مجازی در یکپارچه‌سازی اجتماعی مؤثر است. همه دغدغه‌ها تا حدودی در فضای روستایی و شهری، در مناطق جغرافیایی مختلف و در شرایط فرهنگی متنوع شبیه هم می‌شود.	

۴۰ مفهوم یادشده در قالب ۷ مضمون اصلی دسته‌بندی شده‌اند؛ مقوله‌های: «اصلاح برخط اجتماعی و سیاسی، توانمندی ارتباطی و مشارکت شهروندی» به‌عنوان مهم‌ترین پیامدهای مثبت زیست مجازی ایرانیان در جدول ۲ بیان شده‌اند.

جدول ۲- مضامین اصلی پیامدهای مثبت زیست مجازی ایرانیان

مضمون اصلی	مضمون فرعی
اصلاح برخط اجتماعی و سیاسی	بازاندیشی خود و بازاندیشی جمعی، ابزار فرهنگ‌سازی، خود ارتقایی فرهنگی، تقویت خرد جمعی، اصلاح رفتار اجتماعی، زمینه‌ساز گفت‌وگوی ملی، ابزاری برای تغییر سیاست، توجه به محیط‌زیست، عامل تغییرات اجتماعی
توانمندی ارتباطی	استقلال ارتباطی، اشتراک‌گذاری چند رسانه‌ای‌ها، تقویت روحیه انتقادی، آشکار شدن ضعف‌های ارتباطی، افزایش انعطاف و انطباق، افزایش عزت‌نفس، ایجاد نظام خانوادگی جدید، تسهیل روابط اجتماعی، سیاسی و فرهنگی، تفاهم ارتباطی، خود تولیدی، خودگزینی و خود توزیعی
مشارکت شهروندی	مشارکت شهروندان در برنامه‌ریزی‌های کلان، یکپارچه‌سازی اجتماعی، افزایش مشارکت اجتماعی، افزایش همبستگی، بستر تعاملات اجتماعی، مشارکت زنان و ارتقا موقعیت اجتماعی آنان، کاربران مدیر جریان اطلاعات
ارتقاء آگاهی اجتماعی	ارتقای درک از تکنولوژی، کاهش هزینه آگاهی شهروندی، افزایش آگاهی اجتماعی، بیداری وجدان جمعی، پویایی زندگی روزمره، همدمی دانا و همه‌چیزدان
شفافیت	آشکارسازی ویژگی ایرانیان، افشاسازی چهره واقعی، خودافشایی، شفاف‌سازی، کاهش دوگانگی نسل‌های جدید
شکل‌گیری حوزه عمومی	پایش افکار عمومی، شکل‌گیری حوزه عمومی
توانمندی اقتصادی	اقتصاد مجازی و تجارت الکترونیک، نوآوری و کارآفرینی

اصلاح برخط^۱ اجتماعی و سیاسی

رویدادهای زیادی در سال‌های پیش از ظهور و فراگیری شبکه‌های اجتماعی اتفاق می‌افتاد اما با دروازه‌بانی رسانه رسمی مواجه می‌شد؛ حداقل نتیجه آن عدم اطلاع شهروندان از آن وقایع بود. در سال‌های اخیر وقایع با پوشش گسترده در شبکه‌های اجتماعی به اطلاع شهروندان می‌رسند؛ به طوری که بسیاری از این رویدادها زمینه مناسبی برای گفتگوهای ملی شده‌اند. «به واسطه فضای مجازی مواردی چون محیط‌زیست، گورخواب‌ها، کارتن‌خواب‌ها، حادثه پلاسکو و آتش‌نشانان، اشتباهات مدیران و مسئولان، املاک و فیش‌های نجومی مورد توجه و نقد جامعه قرار گرفت» (مصاحبه‌شونده ۱۲، استاد جامعه‌شناسی). برجسته شدن موضوع پلاسکو در شبکه‌های اجتماعی مقدمه‌ای بر حساس شدن جامعه در ایجاد و افزایش تاب‌آوری اجتماعی بود.

توانمندی ارتباطی

فضای مجازی بستری مناسب برای تولید، گزینش و توزیع محتوای ارتباطی توسط همگان است که موجب کمرنگ شدن «مخاطب» و هویت یافتن «کاربر» است. «از طریق شبکه‌های اجتماعی، مسیرهای ارتباطی جدید شکل گرفته و روابط اجتماعی، سیاسی و فرهنگی تسهیل شده است» (مصاحبه‌شونده ۶، مدیر کانال تلگرام). ارتباطات مجازی با ایجاد استقلال ارتباطی از رسانه‌های جریان اصلی، روابط سیاسی و اجتماعی و فرهنگی کاربران را تسهیل می‌کنند و به تبع آن، افزایش انعطاف و انطباق فرهنگی ارتباط‌گران را سبب می‌شوند.

ارتقاء آگاهی اجتماعی

شبکه‌های اجتماعی موجب افزایش مهارت‌های IT و ارتقاء درک کاربران از تکنولوژی خواهند شد. «شبکه‌های اجتماعی هزینه آگاه‌تر شدن شهروندان را کاهش می‌دهند» (مصاحبه‌شونده ۹، استاد علوم ارتباطات). پس از سال‌ها سیطره رسانه‌های رسمی و ضعف عملکرد نظام آموزشی، شبکه‌های اجتماعی زیرساخت کارآمدی برای ایجاد کثرت گفتمانی و پویایی زندگی روزمره شده‌اند که با تولید و توزیع محتوای جدید و کاربردی، فراتر از نظام

آموزشی راکد و رسانه‌های رسمی و سستی ناکارآمد عمل نموده و موجبات افزایش آگاهی‌های اجتماعی را فراهم می‌آورند.

توانمندی اقتصادی

بخش مهمی از اشتغال جدید، نوآوری و کارآفرینی در بستر فضای مجازی محقق شده است و به‌عنوان رسانه تأثیرگذار در معرفی تجارت و کسب‌وکار ایرانیان است. «شبکه‌های اجتماعی زمینه مناسبی برای معرفی کسب‌وکار شده‌اند و در این میان خانم‌ها پیشتازند» (مصاحبه‌شونده ۴، مدیر کانال و فعال حوزه زنان). جوانان و زنان، پیشتاز بهره‌گیری از تلگرام و اینستاگرام در معرفی کسب‌وکار خود هستند. آنان با استفاده از ظرفیت‌های مجازی توانمندی اقتصادی خود را ارتقا می‌دهند.

پیامدهای منفی زیست مجازی ایرانیان

با دسته‌بندی داده‌های تحقیق، ۷۷ مضمون در خصوص پیامدهای منفی زیست مجازی ایرانیان به دست آمد که در جدول ۳ ارائه شده‌اند.

جدول ۳- پیامدهای منفی زیست مجازی ایرانیان

مضمون اصلی	مضمون فرعی	عبارت
آسیب‌های روانی و اجتماعی	احساس قدرتمندی کاذب	احساس قدرت کاربران و نمایش خود از طریق لایک گرفتن.
	ابتدال اخلاقی	ابتدال اخلاقی در روابط ما عمدتاً ناشی از خلأ در زندگی واقعی و گسترده‌گی رسانه‌هاست.
	آسیب‌های روانی و اجتماعی	فضای مجازی موجب تشدید آسیب‌های اجتماعی شد. اعتماد به اینترنت، چت و شبکه‌های اجتماعی که نتیجه آن افسردگی، اضطراب، بی‌خوابی، کاهش روابط اجتماعی با اطرافیان، انزوا، مختل شدن فعالیت‌های روزمره و رها کردن شغل است.

اعتماد به نفس کاذب	تأیید گرفتن در فضای مجازی اعتماد به نفس را بالا می‌برد.
بلوغ زودرس	متأسفانه سن حضور در فضای مجازی کم شده حتی به کودکان هم رسیده است. بلوغ زود هنگام یکی از مشخص‌ترین آن‌هاست.
تنهایی و افسردگی	استفاده بیشتر از اینترنت با کاهش ارتباط کاربر با اعضای خانواده، کاهش اندازه دایره اجتماعی آنان و افزایش افسردگی و تنهایی آنان همراه است.
پرخاشگری مجازی	شاد نبودن افراد به شکل طبیعی آنان را وارد فرایند هیجانات منفی و عمیق می‌کند که خود را با پرخاشگری در محیط‌های اجتماعی یا مجازی نشان می‌دهند.
تضعیف بنیان خانواده	با ورود اینترنت به درون خانواده‌ها بین والدین و فرزندان جدایی فکری، عاطفی و فیزیکی رخ می‌دهد.
رواج فرهنگ پرده‌داری و هتاک	فرهنگ فضای مجازی، فرهنگی پرده‌در و هتاک است.
کاهش بازداری اجتماعی	بازداری اجتماعی در شبکه اجتماعی ایرانی ناکارآمد است. ضعف چهار عنصر اصلی دل‌بستگی، تعهد، مسئولیت و اعتقاد موجب بروز رفتارهای انحرافی می‌شود.
ناامیدی به آینده	نسل غیرمسئول، مصرف‌کننده و وابسته شکل می‌گیرد که نسبت به جامعه‌اش ناامید است.
نقض حریم خصوصی	شبکه اجتماعی در حریم خصوصی ما وارد شده و خیلی از مناسبات را تحت تأثیر قرار داد.
بحران هویت	فضای مجازی آدم‌ها را منزوی می‌کند. درک کاربران را تقلیل می‌دهد. چون شناخت‌ها از دریچه فناوری صورت می‌گیرد. کاربران همه یک‌شکل شدند. هویت ندارند همه می‌خواهند طبق یک الگو، خودشان را بهتر به نمایش بگذارند. شبکه‌های اجتماعی نوعی از بحران هویت را میان طیف گسترده‌ای از جوانان به وجود آورد.

		اگر فرد بتواند به واسطه هویت مجازی برخی اعمال خلاف هنجار اجتماعی را انجام دهد، بحران هویت مجازی شکل می‌گیرد.
	تغییر هویت مکانی و زمانی	فضای مجازی هویت مکانی و زمانی را دستخوش تغییر کرد.
	تناقض رفتار فردی و اجتماعی	فضای مجازی امکان بروز انواع رفتارهای خودشیفته‌وار آدمی را امکان‌پذیر می‌کند؛ در نتیجه تناقض و تضاد رفتار فردی با رفتار اجتماعی بیشتر در آن آشکار است.
بی‌سازمانی اجتماعی	ابزار تخریب افراد و گروه‌ها	شبکه‌های اجتماعی ابزاری برای تخریب افراد و گروه‌ها شدند.
	ادغام حوزه عمومی و خصوصی	تداخل فضای عمومی و خصوصی در فضای مجازی تشدید شد.
	افزایش پیچیدگی رفتاری	فضای مجازی پیچیدگی رفتاری ایرانیان را افزایش داده است.
	بی‌سازمانی اجتماعی	فضای مجازی مرزهای جغرافیایی، قومی، فرهنگی و طبقاتی را به هم می‌ریزد.
	پیچیدگی مضاعف	جامعه ایرانی از تنوع اجتماعی و فرهنگی زیادی برخوردار است و سرشت پیچیده‌ای دارد. این سرشت پیچیده با قرارگیری در فضای مجازی دچار جامعه فرا پیچیده شده است.
	تأثیرات نسبی	نمی‌توان برای نتایج و پیامدهای فضای مجازی نسخه‌ای واحد پیچید.
	تغییر جایگاه سوژه و ابژه	این فضا در زندگی روزمره چنان جابازکرده که از حالت ابژه به شکل سوژه درآمده است.
	حساسیت‌زدایی	پوشش افراطی وقایع و اتفاقات در فضای مجازی، حساسیت‌زدایی می‌کند و جامعه را کرخت و بی‌تفاوت بار می‌آورد.
	دوقطبی کردن جامعه	شبکه‌ها جامعه را به سمت گوناگونی و دوقطبی شدن می‌کشانند.

فرار از مسئولیت اجتماعی	پناه بردن به دنیای مجازی و برقراری شکلی نمادین از ارتباط در آن، گویای این واقعیت است که ما از رابطه واقعی اجتماعی که هم مسئولیت‌زاست و هم کنش فعال را می‌طلبد، فرار می‌کنیم.
	شبکه‌های اجتماعی بر قشربندی و بخش‌بندی افکار تأثیر می‌گذارند.
پوپولیسم فرهنگی	شبکه اجتماعی بستری برای بازتولید فرهنگ‌عامه شده است که مولدش خود کاربران‌اند.
	جامعه و سیاست توده‌وار شده و همه‌چیز بعد نمایشی پیدا کرده است.
	فضای مجازی می‌تواند یک فرهنگ مرکز را به حاشیه ببرد و بالعکس.
	بیش از نهاد خانواده، نهاد آموزش و نهاد رسانه رسمی، شبکه مجازی تعیین‌کننده الگوهای آن‌هاست و سبک زندگی سلبریتی‌ها برای کاربران الگو شد.
	فضای مجازی در حال سوق دادن ما به فرهنگی پست‌مدرن بر مبنای تمایز و پراکندگی است.
	بازیگران جدیدی در فضای مجازی ظهور پیدا کردند. رهبران فکری فضای مجازی قابلیت رهبری ندارند.
	کاربران قدرت تحمل همدیگر را در گروه‌های مجازی ندارند. گفتگو شکل نمی‌گیرد و در عوض مدام در حال جدل باهم هستند. الگوهای قبیله‌ای در گروه‌های مجازی بازتولید می‌شود.
	فضای مجازی، فضای توده‌وار و غیرفرهیبخته است.
	خودمان از خودمان در حال ساختن احمق‌هایی هستیم که تفاوت شایعه و واقعیت را نمی‌دانند.
	شبکه‌های اجتماعی تبدیل به شبکه‌های پرورش احمق شده است.
نادران‌پروری	به علت استقبال مخاطبان کم‌سواد، بسیاری در شبکه‌های اجتماعی مشهور شدند در صورتی‌که در زندگی واقعی جایگاه خاصی نداشته و ندارند.
ظهور سلبریتی‌های کاذب	

تغییر سبک زندگی	تغییر هنجارها و عادت‌واره‌ها	هنجارهای جامعه دچار تغییرات بنیادین شده و در این تحولات نقش شبکه‌های اجتماعی بی‌بدیل است.
	تغییرات اجتماعی	گسترش شبکه‌های مجازی را پیش از آنکه به‌عنوان تهدید در نظر بگیریم، باید نشانه تغییر بدانیم.
	دگرگونی ارزش‌ها	پدر، مادر و همه اعضای نزدیک خانواده سوژه طنز شده‌اند.
		ایدئولوژی، خانواده و سایر ارزش‌ها و مقدسات چندان موردتوجه کاربران نیستند.
	سلطه فرهنگ مجازی	فرهنگ فضای مجازی، زبان خاص خود را تحمیل می‌کند.
	کاهش ارتباطات سازنده رودررو	کاربران به لحاظ ارتباطی دچار محدودیت شده و از فعالیت‌ها و ارتباطات سازنده‌ای چون برقراری ارتباطات چهره به چهره، کتاب خواندن و ورزش کردن محروم می‌شوند.
کمرنگ شدن فضاهای جمعی	اینترنت موجب تضعیف روابط اجتماعی در دنیای واقعی شده، نحوه مصرف اوقات فراغت را تغییر داده و در کمرنگ شدن مصرف فضاهای عمومی مؤثر بوده است.	
جرایم سایبری	ارتکاب جرم	جرأت و جسارت ارتکاب جرم به دلیل ناشناخته بودن در محیط سایبری بیش از گذشته است.
	جرایم مجازی	بچه‌های دبستانی وارد این فضا شدند. خیلی از جرائم در این فضا صورت می‌گیرد.
چالش فرهنگ رسمی	تقویت خرده‌فرهنگ‌ها	در گستره مجازی، مرزهای هویت قومی نه‌فقط از میان نرفته‌اند بلکه امکان تجلی بسیار بیشتری یافته‌اند.
	خرده‌فرهنگ مجازی	در فضاهای مجازی خرده‌فرهنگ‌های مجازی شکل گرفته‌اند؛ بنابراین شبکه‌های اجتماعی بیش‌ازپیش رو به پیچیدگی می‌روند.
	رواج نئوناسیونالیسم	در فضای مجازی با ظهور پدیده جدیدی به نام نئوناسیونالیسم در دنیا مواجه هستیم. مسائلی که در آمریکا، انگلستان و اروپا رخ داده غیرازاین نیست. جزیره‌ها سر درمی‌آورند و هر کس دور خودش دیوار می‌کشد.

	فاصله گرفتن گفتار کاربران از زبان معیار	شاهد کاربرد صفات و تشدیدکننده‌ها، جملات تعجبی، قیود تکرار، به‌کارگیری واژه‌های جنس مخالف، سبک کاربرد واژه‌ها و حذف فعل از جمله، کاربرد کلمات مخفف و نامتعارف و همچنین کلمات انگلیسی به‌جای معادل فارسی آن هستیم که گفتار فارسی را در میان نوجوانان دچار مشکل می‌کنند.
	قشر بندی مجازی	خرده‌فرهنگ‌های مجازی در جزایر پراکنده سایبری در حال شکل‌گیری است.
	کمرنگ‌سازی قواعد فرهنگ رسمی	فرهنگ فضای مجازی، قواعد فرهنگ واقعی را کم‌رنگ می‌کند.
روزمرگی و وابستگی	اعتیاد مجازی	اعتیاد به فضای مجازی سبک زندگی همه را تحت تأثیر قرار داد. وابستگی روانی و فکری به اینترنت و شبکه‌های اجتماعی هرروز تشدید می‌شود.
	دل‌بستگی به فضای مجازی	ما به گوشی همراه خود بیشتر از افراد، دل‌بستگی پیدا کردیم.
	درگیر روزمره شدن	شبکه اجتماعی کاربران را درگیر روزمرگی می‌کند.
	روزمرگی معنا و بحران هویت	دانلودگران، بیشتر از کاربران دیگر در معرض روزمرگی معنا و بحران هویت قرار دارند.
	علاقی و بطالت	بیشتر عمر مفید افراد، در شبکه‌های اجتماعی سپری می‌شود.
	وابستگی به فناوری	وابستگی ما به تکنولوژی بیش‌از اندازه است. تلفن‌های هوشمند بهترین دوست، مشاور و غم‌خوار آدم‌ها شده‌اند.
	وابستگی به فضای مجازی	انسان ایرانی دنیای متناقض خود را در فضای مجازی بهتر ارضا می‌کند برای همین شدیداً به آن وابسته است و هرچه جلوتر می‌رود این وابستگی شدیدتر می‌شود.
	شکاف دیجیتالی نسل‌ها	تشدید شکاف نسلی

	شکاف دیجیتال	شکاف دیجیتالی بین نسل های مختلف کاملاً مشهود است.
	شکاف نسلی	معنی ارتباطات برای نسل جدید به کلی تغییر کرده است. بسیاری از حساسیت هایی که ما داریم برای آن ها اهمیتی ندارد.
شهروندان نظاره گر	شهروندان نظاره گر	افزایش استفاده از رسانه های مجازی، بیشتر منجر به این می شود که شهروندان نظاره گر شوند.
	شیء وارگی کاربر	کالایی شدن انسان در فضای مجازی یکی از تأثیرات منفی است.
	کرختی و بی تفاوتی نسبت به مسائل	تکرار حوادث تلخ و شیرین در شبکه های مجازی، کاربران را نسبت به مسائل بی تفاوت می کند.
	نسبیت باوری و تکثر جهانی بینی	فضای مجازی سوژه را در وضعیتی پرتاب کرده که در ابتدا از اجتماع و گروه بندی های موجود در آن کنده می شود و به شدت منزوی می گردد، این حالت به فردگرایی شدید می انجامد که منجر به نسبیت باوری و تکثر جهانی بینی نسبت به جهان واقع می شود.
فرهنگ مقاومت	ایجاد فرهنگ مقاومت فرزندان مقابل والدین	جوانی کاربران باعث می شود تا بر این فضا نوعی فرهنگ مقاومتی که خاص جوانان و در عکس العمل به والدین است، شکل گرفته و حاکم شود.
	بازتولید فرهنگ روزمره	شاهد بازتولید فرهنگ روزمره جهان واقعی در فضای مجازی هستیم که دستگاه های فرهنگی رسمی و ساختار اجتماعی و سیاسی، اجازه بروز آن را در عمل نمی دهند.
	چالش های ژئوپلیتیکی	بهار عربی با استفاده از قدرت فضای مجازی، دولت های مصر، تونس، لیبی را ساقط کرد که نتیجه حرکت آنارشیک بود. موج آوارگی و مهاجرت های بین المللی جهان را دچار چالش کرد.
	تشدید گسل های قومی و مذهبی	در پرتو محلی گرایی در شبکه های اجتماعی گهگاه شاهد تشدید گسل های قومی و مذهبی هستیم.
	عدم ترویج ایدئولوژی حاکم	رسانه های اجتماعی مجازی نمی توانند مروج ایدئولوژی مسلط جامعه باشند.

	فرهنگ مجازی در برابر فرهنگ رسمی	فرهنگ مجازی، بازتولید فرهنگ جامعه واقعی و نیز ابتکار و خلاقیت در برابر فرهنگ رسمی است.
کژکارکردی	انزوا و فردیت جدید	ظهور جامعه اطلاعاتی موجب بسط و گسترش نیازها، تمایلات، ذائقه‌ها، نگرش‌ها و ارزش‌های جدید کاربران و شکل‌گیری «فردیت جدید» شده است.
	روابط سطحی و شکننده	روابط افراد در گروه‌ها و شبکه‌های اجتماعی گسترش یافت ولی روابط سردتر و سطحی‌تر شد.
	روابط نمادین و سمبلیک	دنیای آینده دنیای سمبلیک و نمادین است. انسان‌ها از رابطه‌ای واقعی که هم زمانمند و هم مکان‌مند است و مقدمه و مؤخره می‌خواهد و در نهایت مسئولیت‌زاست؛ به شکلی نمادین به رابطه با کمترین زحمت و بیشترین کنش، رجعت کرده‌اند.
	کژکارکردی مضاعف	مردم ما اگر به جای کپی پیست کردن پیام‌های بیهوده کمی برای بهبود بخشیدن به معیشت خودشان کتاب می‌خواندند، کلاس می‌رفتند، فکر می‌کردند و نگاهشان را به زندگی تغییر می‌دادند، خیلی سریع‌تر نتیجه می‌گرفتند. کژکارکردی شبکه مجازی در کشور بیشتر است.

پیامدهای منفی زیست مجازی ایرانیان با ۷۷ مضمون فرعی و در قالب ۱۲ مضمون اصلی دسته‌بندی شده‌اند که در جدول ۴ بیان شده‌اند. مضامین اصلی: «آسیب‌های روانی و اجتماعی، بی‌سازمانی اجتماعی، تغییر سبک زندگی و پوپولیسم فرهنگی» با بیشترین فراوانی به‌عنوان مهم‌ترین پیامدها عنوان شدند.

جدول ۴- مضامین اصلی پیامدهای منفی زیست مجازی ایرانیان

مضمون اصلی	مضمون فرعی
آسیب‌های روانی و اجتماعی	ابتذال اخلاقی، احساس قدرتمندی کاذب، اعتمادبه‌نفس کاذب، تنهایی و افسردگی، بلوغ زودرس، پرخاشگری مجازی، تضعیف بنیان خانواده، رواج فرهنگ پرده‌داری و هتاک، کاهش بازدارندگی اجتماعی، ناامیدی به آینده، نقض حریم خصوصی
بی‌سازمانی اجتماعی	ابزار تخریب افراد و گروه‌ها، ادغام حوزه عمومی و خصوصی، افزایش پیچیدگی رفتاری، پیچیدگی مضاعف، تأثیرات نسبی، تغییر جایگاه سوژه و ابژه، حساسیت‌زدایی، دوقطبی کردن جامعه، فرار از مسئولیت اجتماعی، قشربندی اجتماعی
تغییر سبک زندگی	تغییر هنجارها و عادت‌واره‌ها، دگرگونی ارزش‌ها، سلطه فرهنگ مجازی، تغییرات اجتماعی، کاهش ارتباطات سازنده رودرو، کم‌رنگ شدن فضاهای جمعی
پوپولیس‌م فرهنگی	فضای توده‌وار و غیرفرهین‌ساز، بازتولید فرهنگ عامه، تسلط حاشیه بر متن، تکثرگرایی فرهنگی، عدم شکل‌گیری جامعه مدنی مجازی، نادان‌پروری و ظهور سلبریتی‌ها، تغییر گروه‌های مرجع
چالش فرهنگ رسمی	تقویت خرده‌فرهنگ‌ها، کم‌رنگ‌سازی قواعد فرهنگ رسمی، ظهور خرده‌فرهنگ‌های مجازی، قشربندی مجازی، رواج نئوناسیونالیسم، فاصله گرفتن گفتار کاربران از زبان معیار
روزمرگی و وابستگی	اعتیاد و وابستگی به فضای مجازی، وابستگی تکنولوژیک، درگیر روزمره شدن، روزمرگی معنا و بحران هویت، علافی و بطالت
فرهنگ مقاومت	فرهنگ مجازی در برابر فرهنگ رسمی، بازتولید فرهنگ روزمره، چالش‌های ژئوپلیتیکی، ایجاد فرهنگ مقاومت فرزندان مقابل والدین، تشدید گسل‌های قومی و مذهبی، عدم ترویج ایدئولوژی حاکم
بحران هویت اجتماعی	انزوا و تقلیل درک کاربر، تغییر هویت مکانی و زمانی، تناقض رفتار فردی و اجتماعی
شهروندان نظاره‌گر	شی‌وارگی کاربر، کرختی و بی‌تفاوتی نسبت به مسائل، نسبت باوری و تکثر جهان
کژکارکردی	کژکارکردی مضاعف، انزوا و فردیت جدید، روابط سطحی و شکننده، روابط نمادین و سمبلیک
شکاف دیجیتالی نسل‌ها	تشدید شکاف نسلی، شکاف دیجیتال
جرایم سایبری	ارتکاب بزه و جرم در فضای مجازی

آسیب‌های روانی و اجتماعی

شبکه‌های مجازی تغییرات محسوس را در شکل و محتوای خانواده ایرانی ایجاد نمودند. تشدید فاصله بین اعضای خانواده موجب تضعیف بنیان خانواده و دگرگونی در سبک زندگی آنان شده است. «اعتیاد به اینترنت، چت و شبکه‌های اجتماعی که نتیجه آن افسردگی، اضطراب، بی‌خوابی، کاهش روابط اجتماعی با اطرافیان، انزوا، مختل شدن فعالیت‌های روزمره و بیکاری است» (مصاحبه‌شونده ۲۱، روانشناس اجتماعی). دسترسی همگانی به انواع محتوا در فضای مجازی بلوغ زودرس کودکان را در پی دارد. رفتارهای بی‌قاعده، پرده‌در و هتاک در شبکه‌های اجتماعی، ناشی از کاهش بازداری اجتماعی است. در چنین شرایطی، حریم خصوصی دیگران نقض می‌شود، پرخاشگری و ابتذال اخلاقی تکثیر و فرهنگ سطحی و مبتذل ترویج می‌شود. این آسیب‌ها منابع انسانی و مادی جامعه ایرانی را تضييع خواهند کرد.

بی‌سازمانی اجتماعی^۱

با سست شدن پیوندهای کاربران نسبت به یکدیگر و نسبت به جامعه، برخی از آنان از هنجارها و قواعد اجتماعی پیروی نمی‌کنند. آسیب‌ها و مسائل مربوط به فضای مجازی، حاصل درهم‌ریختگی سازمان اجتماعی و فرهنگی در آن است. تضاد فرهنگی، بی‌هنجاری، تناقض رفتار فردی و اجتماعی، ادغام حوزه خصوصی و عمومی، قشربندی اجتماعی و فرار از مسئولیت‌های اجتماعی باعث بی‌سازمانی اجتماعی در فضای مجازی شده است. «جامعه ایرانی از تنوع اجتماعی و فرهنگی زیادی برخوردار است و سرشت پیچیده‌ای دارد. این سرشت پیچیده با تنوع قومی، زبانی و جغرافیایی، با قرارگیری در فضای مجازی، دچار جامعه فرایپیچیده شده است» (مصاحبه‌شونده ۱۹، استاد مطالعات فرهنگی).

تغییر سبک زندگی

جامعه ایرانی بیش از دو قرن در شرایط گذار با حرکت پاندولی بین سنت و مدرنیته قرار دارد و ورود شبکه‌های اجتماعی زمینه‌ساز سلطه فرهنگ مجازی و تسری آن به اقشار مختلف

1. Social disorganization

جامعه است. «همه هنجارها و ارزش‌های سنتی ایرانی دچار خدشه و هجمه کاربران قرار گرفته است» (مصاحبه‌شونده ۱۷، جامعه‌شناس). تغییرات اجتماعی، تغییر هنجارها و عادت‌واره‌ها، دگرگونی ارزش‌ها، شکاف نسلی، کاهش ارتباطات سازنده و رودررو، کم‌رنگ شدن حضور در فضاهای عمومی، تغییر در کودکی و نوجوانی، تحول نظام خانواده، ترویج مد و مصرف‌گرایی، پذیرش الگوها و سبک‌های غیربومی، تغییر در زبان گفتاری و نوشتاری، از جمله نشانه‌های تغییر سبک زندگی ایرانی در زیست مجازی است.

پوپولیسم فرهنگی

شبکه‌های اجتماعی بستری برای بازتولید فرهنگ عامه، متکثر، توده‌وار، غیرفرهیخته و پوپولیسم است. «مطالبی که در سطح نازلی هستند به علت استقبال مخاطبان کم‌سواد، تولیدکننده را در موقعیت اجتماعی خاصی قرار می‌دهند» (مصاحبه‌شونده ۵، مدیر کانال و روزنامه‌نگار). ظهور بازیگران جدید به‌عنوان گروه مرجع، تسلط حاشیه بر متن، مصرف منفعلانه متن و نادان‌پروری حاکی از رویش پوپولیسم مدرن در جامعه مجازی ایرانی است. در چنین شرایطی شکل‌گیری جامعه مدنی، دور از انتظار است.

چالش فرهنگ رسمی

در جوامعی که توزیع قدرت و ثروت در وضعیت عادلانه‌ای قرار ندارد و رسانه‌های رسمی و نهاد آموزش، زمینه حضور و بازتولید خرده‌فرهنگ‌ها را سلب می‌کنند؛ شبکه‌های اجتماعی حیات دوباره‌ای به گروه‌های قومی، مذهبی و زبانی می‌دهند. بسیاری از مطالبات اقوام و مذاهب ایرانی در فضای مجازی طرح و پیگیری می‌شود. تجربیات کشورهای منطقه نشان می‌دهد فضای مجازی عرصه رواج نئوناسیونالیسم است. از سوی دیگر، فضای مجازی خود واجد فرهنگ منحصر به فردی است که با کم‌رنگ‌سازی قواعد فرهنگ رسمی، با قشربندی‌های نوین اجتماعی، جامعه‌ای پراکنده با خرده‌فرهنگ‌های متکثر را به وجود می‌آورد. «بهره‌گیری از شبکه‌های مجازی در میان نوجوانان تأثیرات زیادی در واژگان کاربردی آن‌ها ایجاد می‌کند» (مصاحبه‌شونده ۲۴، نویسنده و کارشناس ارشد ادبیات فارسی). در فرهنگ مجازی، زبان

گفتاری و نوشتاری از زبان معیار فاصله گرفته و شکل جدیدی به خود می‌گیرد. به نظر می‌رسد چالش فرهنگ رسمی، شکاف‌های مختلف قومی، زبانی، جنسیتی، مذهبی و طبقاتی را عمیق‌تر نماید.

روزمرگی و وابستگی

فضای مجازی وابستگی روانی و فکری را برای کاربران ایجاد نموده است. «امروزه تلفن‌های هوشمند بهترین دوست، مشاور و غمخوار آدم‌ها شده‌اند» مصاحبه‌شونده ۸، متخصص فناوری ارتباطات). میانگین حضور کاربران ایرانی در فضای مجازی بیشتر از سایر کاربران دنیاست و این حضور در سال‌های اخیر بیشتر از طریق گوشی‌های هوشمند امکان‌پذیر شده است. حضور کاربران ایرانی در شبکه‌های اجتماعی اغلب برای سرگرمی و اوقات فراغت است.

بحران هویت

رفتارهای بی‌قاعده در شبکه‌های اجتماعی معلول بحران هویت و «ازخودبیگانگی» کاربر و مسخ شخصیت حقیقی و حلول در شخصیت مجازی و تبدیل انسان به ذات غیرواقعی خود است. زندگی مجازی به‌عنوان «زندگی دوم» موجب انزوا، تقلیل درک کاربر و تناقض رفتار فردی و اجتماعی او شده است. «فضای مجازی هویت مکانی و زمانی را دستخوش تغییر کرده و تعریفی نو از این مفاهیم ارائه می‌کند» (مصاحبه‌شونده ۷، روانشناس). تحول بنیادین روابط اجتماعی در محیط‌های هم‌کنش و تجدید ساختار این روابط در پهنه نامحدود زمانی و مکانی فضای مجازی، تبلور «ازجاکنندگی» کاربر است. این «بی‌ریشگی»، مرز بین فضای حقیقی و مجازی را کاهش می‌دهد و بحران‌های هویتی را تشدید می‌کند.

شکاف دیجیتالی نسل‌ها

حضور گروهی از ایرانیان در شبکه‌های اجتماعی و عدم حضور گروهی دیگر منجر به شکاف عمیق بین آن‌ها شده است. «فضای مجازی گسست نسل‌ها را تعمیق بخشیده و آن را با شدت بیشتر، به‌نوعی معضل اجتماعی تبدیل می‌کند» (مصاحبه‌شونده ۱۷، جامعه‌شناس). افرادی

پیامدهای زیست مجازی ایرانیان ۱۰۳

که در فضای مجازی وارد نشده‌اند اطلاعی از فرهنگ، مناسبات، نوع تعامل، گذران اوقات فراغت و سبک زندگی کاربران شبکه‌های اجتماعی ندارند. به‌مرور تجربه زیسته این دو گروه بسیار متفاوت خواهد شد. این شکاف در بین نسل‌های مختلف ایرانی نیز کاملاً مشهود است و می‌تواند به گسست‌های اطلاعاتی و اجتماعی دامن بزند.

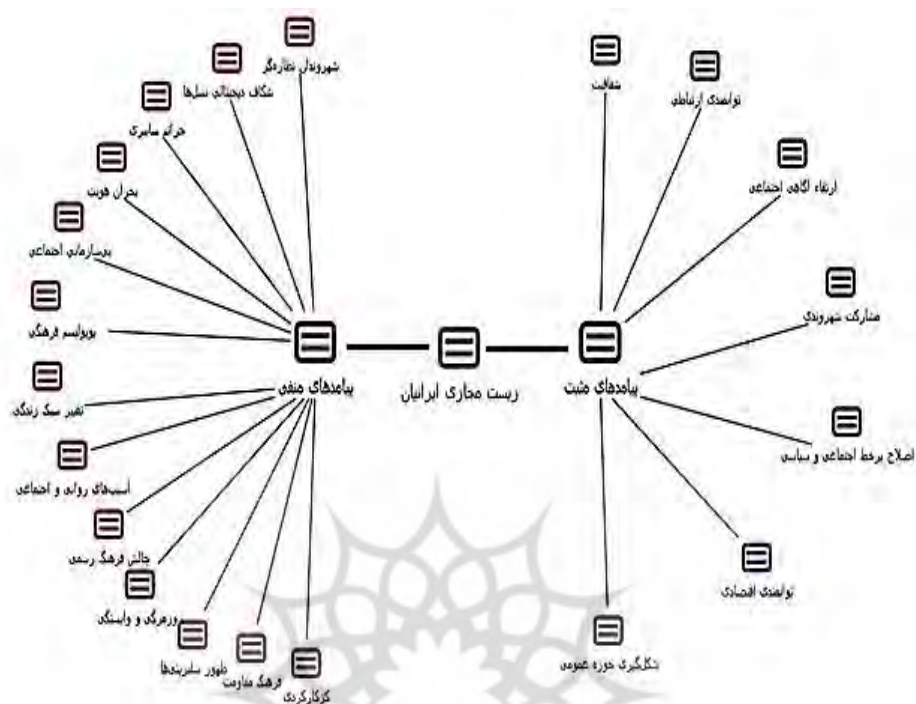
جرایم سایبری

زیست مجازی شرایط مناسبی برای چندگانگی هویتی و گمنامی کاربران است و زمینه مساعدتری برای بزه و جرم مجازی. «جرأت و جسارت ارتکاب جرم به دلیل ناشناخته بودن در محیط سایبری بیش از گذشته است» (مصاحبه‌شونده ۲۵، پلیس فتا). کاهش سن ارتکاب به جرایم سایبری و افزایش روزافزون آمار این جرایم در زیست مجازی ایرانی وضعیت نگران‌کننده‌ای را نشان می‌دهد. مطابق با گزارش پلیس فتا، جرایم سایبری در سال ۱۳۹۵ نسبت به سال قبل، ۶۲ درصد افزایش داشته است (ایسنا، ۱۳۹۵: سایت). کنترل‌های اجتماعی در فضای مجازی فاقد بازدارندگی مؤثر است و به لحاظ تعداد و تنوع جرایم سایبری، کنترل‌های رسمی نیز فاقد کارآمدی است.

با توجه به یافته‌های تحقیق، مدل نهایی شبکه مضامین با استفاده از نرم‌افزار

MAXQDA به شکل صفحه بعد ترسیم شده است:

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

شکل ۱- شبکه مضامین زیست مجازی ایرانیان

بحث و نتیجه‌گیری

از اثرات مهم شبکه‌های مجازی، کمرنگ شدن «مخاطب» و هویت یافتن «کاربر» است. این شبکه‌ها بستر مناسبی برای تولید، گزینش و توزیع محتوای ارتباطی و عامل مهمی برای تغییرات اجتماعی و ابزار مناسبی برای فرهنگ‌سازی هستند؛ بسیاری از کنش‌های اجتماعی در فضای مجازی مورد نقد و بازبینی قرار می‌گیرد. بازاندیشی خود و بازاندیشی جمعی که حاصل آن خود ارتقایی فرهنگی و اصلاح رفتار اجتماعی است. انجورگ (۲۰۱۳) معتقد است فضای مجازی می‌تواند بر تغییرات و تمایلات کاربران خود تأثیرگذار باشد. زیست مجازی نقش مهمی در کاهش هزینه آگاهی، تسهیل روابط اجتماعی، سیاسی، اقتصادی و فرهنگی کاربران دارد. این شبکه‌ها با ایجاد ارتباط مستقیم و بی‌واسطه با مشتریان، ایجاد اشتغال تسهیل در

تجارت و کاهش بروکراسی اداری، نقشی بی‌بدیل در بهبود اقتصاد کشور خواهند داشت. سین و همکاران (۲۰۱۶)، تأثیرات مثبت فضای مجازی را در کسب‌وکار، آموزش و جوانان می‌دانند. در پرتو شبکه‌های اجتماعی، ضعف‌های ارتباطی ما ایرانیان آشکار می‌شود، مورد نقد قرار می‌گیرد و در نهایت تفاهم ارتباطی ایجاد می‌شود؛ همچنین چالش تاریخی ما ایرانیان مبنی بر ضعف‌های ارتباطی و عدم گفتگو، در جامعه مجازی کمرنگ شده و شکل‌گیری «حوزه عمومی» را نوید می‌دهد. این شبکه‌ها، به‌مرور شرایط لازم برای ارتقاء سواد رسانه‌ای کاربران را محقق می‌سازند.

مهم‌ترین پیامدهای مثبت زیست مجازی ایرانیان: اصلاح برخط اجتماعی و سیاسی، توانمندی ارتباطی، خودکاوی جمعی، شکل‌گیری و تقویت حوزه عمومی، نوآوری، کارآفرینی و توانمندی اقتصادی است.

فضای مجازی تغییرات گسترده‌ای را در هویت کاربران ایجاد نموده است. طبق نظریه هکت (۱۹۹۳) کاربران می‌توانند تأثیرات مهمی بر تغییرات هویتی یکدیگر داشته باشند. گوندوز (۲۰۱۷) دلایل احتمالی حضور افراد در فضای مجازی را نیاز به ایجاد یک هویت مجازی برای خود و همچنین «مارپیچی از تحول» می‌داند. فضای مجازی، فضایی پیچیده، سطحی، پویا، متنوع و متکثر است. جامعه مجازی ایرانی به دلیل اختلال در کنترل‌های اجتماعی رسمی و غیررسمی، قادر به خودتنظیمی مؤثر نیست. با سست شدن پیوندهای کاربران نسبت به یکدیگر و نسبت به جامعه، برخی از کاربران از کنترل‌ها و قواعد اجتماعی پیروی نمی‌کنند. تضاد فرهنگی، بی‌هنجاری، تناقض رفتار فردی و اجتماعی، ادغام حوزه خصوصی و عمومی، قشربندی اجتماعی و فرار از مسئولیت‌های اجتماعی، باعث بی‌سازمانی اجتماعی در فضای مجازی شده است. مطابق با نظر گیدنز (۱۳۹۲) در خصوص ازجاکنندگی، فضای مجازی مرزهای جغرافیایی، قومی، زبانی، سنی و جنسیتی را کمرنگ نموده و پیچیدگی رفتار و منش ایرانیان را افزایش داده است. تغییرات اجتماعی، تغییر هنجارها و عادت‌واره‌ها، دگرگونی ارزش‌ها، شکاف نسلی، کاهش ارتباطات سازنده و رودررو، کمرنگ شدن حضور در فضاهای

عمومی، تغییر در کودکی و نوجوانی، تحول نظام خانواده، ترویج مد و مصرف‌گرایی، پذیرش الگوها و سبک‌های غیربومی، تغییر در زبان گفتاری و نوشتاری، ازجمله نشانه‌های تغییر سبک زندگی ایرانی در سایه فضای مجازی است.

به عقیده تورکل (۱۹۹۶) صفحه‌نمایش رایانه در حقیقت، موقعیتی جدید برای تحقق خیال‌ها و تمایلات عقلانی یا نیازهای غریزی کاربران است. چیت‌ساز و سالک (۱۳۹۵) نیز معتقدند هرچه حضور در فضای مجازی بیشتر باشد، تغییرات سبک زندگی کاربران بیشتر خواهد بود. نتایج مطالعه اکبری تبار و هزارجریبی (۱۳۹۲)، نشان می‌دهد که شبکه‌های اجتماعی مجازی تأثیرات چندوجهی بر زندگی جوانان دارند. این تغییرات به چگونگی حضور کاربران در شبکه‌های اجتماعی بستگی دارد؛ اینکه فعال و کنشگر باشند یا نظاره‌گر و منفعل. در حال حاضر مصرف کالاهای فرهنگی کاربران ایرانی عمدتاً در شبکه‌های اجتماعی مجازی است و در این شرایط، رفتار منفعلانه کاربران با تولید و انتشار محتوای سطحی و عامه‌پسند، زمینه‌ای برای تشدید بی‌سازمانی اجتماعی و تقویت جامعه توده‌وار محسوب می‌شود.

مهم‌ترین پیامدهای منفی زیست مجازی ایرانیان: آسیب‌های روانی و اجتماعی، بی‌سازمانی اجتماعی، تغییر سبک زندگی، پوپولیسم فرهنگی، چالش فرهنگ رسمی، روزمرگی و وابستگی، فرهنگ مقاومت، بحران هویت، شهروندان نظاره‌گر، کژکارکردی، شکاف دیجیتالی نسل‌ها و جرائم سایبری است.

پیشنهادها

زیست مجازی ایرانیان دوره گذار خود را طی می‌کند. انطباق گذار زیست مجازی با گذار طولانی اجتماعی و سیاسی - که خود معلول ریشه‌های تاریخی رفتار و منش ایرانیان است - وضعیت پیچیده‌ای را به وجود آورده است. در شرایط گذار، دستیابی به پیامدهای مثبت، دور از انتظار است. سیاست‌گذاری و مدیریت فضای مجازی در ایران که عمدتاً شامل رویکردهای سلبی نظیر منع، فشار و محدودیت، سانسور و فیلتر

پیامدهای زیست مجازی ایرانیان ۱۰۷

است؛ ناکارآمد بوده و زمینه‌های زیست بی‌قاعده کاربران را فراهم می‌کند. تداوم رویکرد سلبی به‌عنوان تنها ابزار مدیریت بر فضای مجازی، زمینه‌ساز افزایش و تشدید پیامدهای منفی فعلی است. ارتقاء سواد رسانه‌ای کاربران، استفاده از رویکردهای ایجابی و رفع محدودیت‌های عمومی و خصوصی، راهبرد اصلاح و ارتقاء زیست مجازی ایرانیان است.

منابع

- ابراهیمی فر، طاهره؛ یعقوبی فر، حامد. (۱۳۹۳)، تأثیر شبکه‌های اجتماعی بر افکار عمومی؛ بررسی موردی انتخابات ریاست جمهوری سال ۱۳۸۸، *فصلنامه علمی-تخصصی دانش انتظامی پلیس پایتخت*، سال هفتم، ش ۱.
- احمدی، حبیب؛ منصور، فردین؛ شاه‌چراغ، سیدعلی. (۱۳۹۵)، بررسی ابعاد آسیب‌زای استفاده از شبکه‌های اجتماعی مجازی در میان جوانان شهر کرمانشاه، *دو فصلنامه مشارکت و توسعه اجتماعی*، دوره ۱، شماره ۲.
- اکبری تبار، علی‌اکبر؛ هزارجریبی، جعفر. (۱۳۹۲)، مطالعه‌ای در باب تأثیرات شبکه‌های اجتماعی مجازی بر سبک زندگی و اوقات فراغت جوانان، *کنگره ملی اداره کل ورزش و جوانان شیراز و پژوهشکده علوم اجتماعی دانشگاه شیراز*.
- ایزدی، پیروز. (۱۳۸۵)، نظریه‌پردازی درباره ارتباطات میان فرهنگی، *فصلنامه رسانه*، سال هفدهم، شماره ۳.
- باستانی، سوسن؛ خانیکی، هادی؛ ارکان زاده یزدی، سعید. (۱۳۹۷)، مردم، رسانه‌های جریان اصلی و مصرف رسانه‌های نوین؛ پیمایش مصرف، اعتماد، رضایت و مشارکت رسانه‌ای شهروندان تهرانی، *فصلنامه مطالعات رسانه‌های نوین*، دوره ۴، شماره ۱۴.
- بصیریان جهرمی، حسین. (۱۳۹۲)، *رسانه‌های اجتماعی ابعاد و ظرفیت‌ها*، تهران: دفتر مطالعات و برنامه‌ریزی رسانه‌ها.
- چیت‌ساز، محمدعلی؛ سالک، ساناز. (۱۳۹۵)، بررسی جامعه‌شناختی اثرات شبکه‌های مجازی جدید بر زندگی فردی و اجتماعی، *مهندسی فرهنگی*، سال دهم، شماره ۸۶.

۱۰۸ فصلنامه مطالعات رسانه‌های نوین، سال چهارم، شماره ۱۶، زمستان ۱۳۹۷

- خانیکی، هادی؛ بابایی، محمود. (۱۳۹۰)، فضای سایبر و شبکه‌های اجتماعی (مفهوم و کارکردها)، *فصلنامه انجمن ایرانی مطالعات جامع اطلاعاتی*، دوره اول، شماره اول.
- خانیکی، هادی. (۱۳۹۲)، جهانی‌شدن و ارتباطات؛ زمینه‌ها و چشم‌اندازهای نظری، *فصلنامه مطالعات راهبردی جهانی‌شدن*، سال چهارم، شماره دهم، پیاپی ۱۳.
- خدایاری، کلثوم؛ دانشور حسینی، فاطمه؛ سعیدی، حمیده. (۱۳۹۳)، میزان و نوع استفاده از شبکه‌های اجتماعی مجازی (مطالعه موردی: دانشجویان دانشگاه آزاد مشهد)، *فصلنامه پژوهش‌های ارتباطی*، سال ۲۱، شماره ۱.
- ریترز، جرج؛ گودمن، داگلاس. (۱۳۹۳)، *نظریه جامعه‌شناسی مدرن*، ترجمه: خلیل میرزایی و عباس لطفی زاده، تهران: انتشارات جامعه‌شناسان.
- عابدی جعفری، حسن؛ تسلیمی، محمدسعید؛ فقیهی، ابوالحسن؛ شیخزاده، محمد. (۱۳۹۰)، تحلیل مضمون و شبکه مضامین: روشی ساده و کارآمد برای تبیین الگوهای موجود در داده‌های کیفی، *اندیشه مدیریت راهبردی*، سال پنجم، شماره دوم، شماره پیاپی ۱۰.
- فرقانی، محمدمهدی؛ مهاجری، ربابه. (۱۳۹۷)، رابطه بین میزان استفاده از شبکه‌های اجتماعی مجازی و تغییر در سبک زندگی جوانان، *فصلنامه مطالعات رسانه‌های نوین*، دوره ۴، شماره ۱۳.
- کاستلز، مانوئل (۱۳۹۳)، *قدرت ارتباطات*، ترجمه: حسین بصیریان جهرمی، تهران: پژوهشگاه فرهنگ، هنر و ارتباطات.
- گیدنز، آنتونی. (۱۳۹۲)، *پیامدهای مدرنیت*، ترجمه: محسن ثلاثی، تهران: نشر مرکز.
- محسنی، منوچهر؛ دوران، بهزاد؛ سهرابی، محمدمهدی. (۱۳۸۵)، بررسی اثرات استفاده از اینترنت بر انزوای اجتماعی کاربران اینترنت، *مجله جامعه‌شناسی ایران*، دوره هفتم، شماره ۴.
- محمد پور، احمد. (۱۳۹۲)، روش تحقیق کیفی ضد روش ۲: مراحل و رویه‌های عملی در روش‌شناسی کیفی، تهران: جامعه‌شناسان.
- منتظر قائم، مهدی. (۱۳۸۱)، امنیت در فضای مجازی، تهران: پژوهشگاه فرهنگ، هنر و ادبیات.
- مهدی‌زاده طالش، سیدمحمد؛ خالدیان، اقبال؛ فردوسی، مهراوه. (۱۳۹۶)، «نقش نرم‌افزار اجتماعی «تلگرام» در تبلیغات دوازدهمین دوره انتخابات ریاست جمهوری از منظر رای‌دهندگان»، *فصلنامه مطالعات رسانه‌های نوین*، دوره ۳، شماره ۱۰.
- وزیري ستا، حسین. (۱۳۹۴)، *آسیب‌شناسی فضای مجازی*، تهران: یاران مهر.

– ایسنا، (۱۳۹۵)، «رییس پلیس فتا: افزایش ۶۲ درصدی جرایم سایبری در یک سال». بازیابی به تاریخ ۱۳۹۵/۰۵/۱۰ به نشانی: <https://www.isna.ir/news/95050105215>

- Alhojailan, Mohammed-Ibrahim. (2012). Thematic Analysis: A critical review of its process and evaluation. **West East Journal of Social Sciences**, 1(1), 39-47.
- Azizi Yahaya Gooh Mo Lee, Halimah Ma'alip, Dayang Ku Zainab Pg Hj Tuah, Zeliha Mohammad Ali, Kamariah Hj Kasah, Zarifa Binti Mohd Sis. (2015), The Impact of Social Networking on Behavior Development among Secondary School Students, **Springer International Publishing Switzerland** 2015 S. Phon-Amnuaisuk and T.-W. Au (eds.), Computational Intelligence in Information Systems, Advances in Intelligent Systems and Computing 331, DOI: 10.1007/978-3-319-13153-5_19
- Berthon, Pierre; Pitt, Leyland; Plangger, Kirk; Shapiro, Daniel. (2012). Marketing meets Web 2.0, social media, and creative consumers: Implications for international marketing strategy. **Business Horizons**, 55 (3): 261-271
- Boyatzis, Richard E. (1998). **Transforming qualitative information: thematic analysis and code development**. Sage.
- Boyd, danah m. and Ellison Nicole B. (2007), Social network sites: definition, history, and scholarship, **Journal of Computer-Mediated Communication**, 13(1): 210-230. <https://doi.org>
- Braun, Virginia and Clarke, Victoria (2006), Using thematic analysis in psychology, **qualitative research in psychology journal**, vol 2, 123-140.
- Gok, Tolga (2016), The Effects of Social Networking Sites on Students' Studying and Habits, **International Journal of Research in Education and Science**, Volume 2, Issue 1, Winter 2016, 93-84
- Gray, Paul S., Williamson, John B. & Karp, David A. (2007), **The Research imagination: an Introduction to qualitative and quantitative methods**. Cambridge University Press.
- Gündüz, Uğur, (2017), *The Effect of Social Media on Identity Construction*, **Mediterranean Journal of Social Sciences**, Vol 8 No 5, 92-85
- Javadi, Mostafa. & Zarea, Kouros. (2016). Understanding Thematic Analysis and its Pitfalls. **Journal Of Client Care**, 1 (1), 33-39.
- King, Nigel., & Horrocks, Christine. (2010), **Interviews in qualitative research**, London: Sage.

- Lincoln, Yvonna S.. & Guba, Egon G. (1985), **Naturalistic Inquiry**, Beverley Hill, CA: Sage.
- Kraut, Robert, Kiesler, Sara, Boneva, Bonka, (2001), Internet Paradox Revisited, **Journal of Social Issues**,
<https://doi.org/10.1111/1540-4560.00248>.
- Njoroge, Rita, (2013), **Impacts Of Social Media Among The Yough On Behavior Change: A Case Study Of University Students In Selected Universitise In Nairobi**, Kenya, a research project submitted in partial fulfilment of the studies of the school of Journalism and mass communication university of Nairobi.
- Putnam, Robert. D. (2000). **Bowling alone**. NY: Simon & Schuster.
- Ridings, Catherine M., Gefen, David. and Arinze, Bay. (2002) Some Antecedents and Effects of Trust in Virtual Communities. **The Journal of Strategic Information Systems**, 11, 271-295.
- Singh, Tajinder, Siddiqui, Shabnoor, (2016), Social Media its Impact with Positive and Negative Aspects, **International Journal of Computer Applications Technology and Research** Volume 5– Issue 2, 71 – 75.
- Tummers, Lars. & Karsten, Niels. (2011), **Reflecting on the Role of Literature in Qualitative Public Administration Research: Learning From Grounded Theory**, Administration & Society, published online 24 August.
- Turkle, Sherry. (1996), **Who Are We. In Trend David** (ed), (2001), Reading Digital Culture, Oxford: Black Well.
- Vaismoradi, Mojtaba, Turunen, Hannele. & Bondas, Terese. (2013), Content analysis and thematic analysis: Implications for conducting a qualitative descriptive study. **Nursing and Health Sciences**, 15(3), 398-405.
- Wellman, Barry. and Frank, Ken. (2001) Network Capital in a Multilevel World: Getting Support from Personal Communities. In: Lin, N, Cook, K. and Burt, R.S., Eds., **Social Capital: Theory and Research**, Aldine de Gruyter, New York, 233-273.
- Wellman, Barry., & Wortley, Scot. (1990). Different strokes from different folks: Community ties and social support. **American Journal of Sociology**, 96(3), 558-588
- <https://www.isna.ir/news/95050105215>.